

Stefan Mizera

O dopuszczalności zaliczania wynagrodzeń z tytułu pełnienia funkcji w organach samorządowych adwokatury do podstawy wymiaru emerytury i renty

Palestra 17/6(186), 63-68

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O dopuszczalności zaliczania wynagrodzeń z tytułu pełnienia funkcji w organach samorządowych adwokatury do podstawy wymiaru emerytury i renty

Stosownie do przepisu art. 77 ustawy z dnia 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury¹ adwokaci-członkowie zespołów adwokackich oraz członkowie ich rodzin mają — na równi z pracownikami — m.in. prawo do świadczeń z powszechnego zaopatrzenia emerytalnego pracowników i ich rodzin, przy czym przy ustaleniu prawa do świadczeń i ich wysokości traktuje się pracę w zespołach po dniu wejścia w życie ustawy na równi z zatrudnieniem, a wynagrodzenie z tego tytułu — na równi z wynagrodzeniem z tytułu zatrudnienia.

Zakres uprawnień emerytalnych bądź rentowych adwokatów-członków zespołów i ich rodzin został unormowany szczegółowo w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 4 marca 1964 r.² Począwszy od dnia 1 stycznia 1968 r. adwokaci-członkowie zespołów adwokackich zostali objęci systemem powszechnego zaopatrzenia emerytalnego, gdyż w myśl art. 5 ust. 2 pkt 3 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym³ uważa się adwokata z tytułu pracy w zespołach adwokackich od dnia 1 stycznia 1964 r. za pracownika w rozumieniu tej ustawy, a według art. 9 pkt 7 omawianej ustawy okresy pracy adwokatów w zespołach adwokackich od 1.I.1964 r. uważa się za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia.

Zgodnie z przepisem § 5 pkt 4 rozporządzenia Przewodniczącego Komitetu Pracy i Płac z dnia 19 sierpnia 1968 r.⁴ do obliczenia podstawy wymiaru emerytury lub renty (tudzież innych świadczeń z ubezpieczenia społecznego) przyjmuje się, jeśli chodzi o adwokatów członków zespołów, zarobki adwokata z tytułu pracy w zespole adwokackim określone w § 2 cytowanego wyżej rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 marca 1964 r.²

Trzeba tu zauważyć, że obok dochodów członków zespołu adwokackiego (§ 2 pkt 1 i 2 rozporządzenia) do obliczenia podstawy wymiaru emerytury lub renty przyjmuje się również dodatek za kierownictwo zespołu, który stanowi składnik kosztów administracyjnych zespołu.

¹ Dz. U. Nr 57, poz. 309; zm.: Dz. U. z 1967 r. Nr 13, poz. 55.

² Dz. U. Nr 10, poz. 62.

³ Dz. U. Nr 3, poz. 6.

⁴ Dz. U. Nr 35, poz. 246.

Sprawowanie funkcji kierownika zespołu, otrzymującego ten dodatek w wysokości określonej w § 32 bądź według ustaleń przewidzianych w § 33 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 1963 r. w sprawie zespołów adwokackich⁵, było zatem jedynym wypadkiem uprzywilejowanego obliczania podstawy wymiaru emerytury lub renty w „zespolonej” adwokaturze.

Wynagrodzenia stale urzędujących członków innych organów adwokatury (art. 9 ustawy o u.a.) nie wchodziły do podstawy wymiaru świadczeń emerytalnych (rentowych). Wyjaśnienie przyczyn takiego stanu rzeczy znajduje się w pracy zbiorowej pt. Przepisy o adwokaturze — Komentarz z 1969 r. (s. 389, s. 400—401). Podstawową przesłanką przemawiającą, w przekonaniu autorów Komentarza na podstawie wykładni obowiązujących w tej materii przepisów, za wyłączeniem dopuszczalności wliczania wynagrodzeń stale urzędujących członków organów adwokatury do podstawy wymiaru świadczeń emerytalnych, było stanowisko, że w związku z wyborem do organów adwokatury ich członkowie nie pozostają w tych organach w stosunku pracy. Stanowisko to znajdowało ponadto jakby ugruntowanie w brzmieniu § 4 Regulaminu NRA z dnia 14 listopada 1964 r. (zatwierdzonego przez Ministra Sprawiedliwości decyzją z dnia 2 grudnia 1964 r.), określającego liczbę stale urzędujących członków wojewódzkich i naczelných organów adwokatury oraz zasady ich wynagradzania⁶. Brzmienie tego postanowienia regulaminowego, niefortunnie zresztą zredagowanego, miało następującą treść:

„Praca w organach adwokatury jest pracą społeczną, a wynagrodzenie stanowi pewne wyrównanie — w związku z ograniczeniem w czasie — możliwości wykonywania zawodu oraz zwrotu kosztów”.

Pogląd wyrażony w Komentarzu w tej kwestii nie był powszechny i nie podzielał takiego stanowiska oraz niewłaściwej interpretacji przepisów o podstawie wymiaru emerytury z tytułu zajęć i związanych z nimi wynagrodzeń stale urzędujących członków organów adwokatury adwokat Andrzej O., pełniący od szeregu lat funkcje prezesa Wojewódzkiej Komisji Dyscyplinarnej w jednej z izb adwokackich. Kiedy więc organy rentowe w zwykłym toku instancji odmówiły wliczenia do podstawy wymiaru emerytury jego wynagrodzenia miesięcznego w wysokości 1 500 zł, otrzymywanego z tytułu pełnienia wzmiankowanej wyżej funkcji samorządowej, a OSUS zatwierdził odmowne orzeczenie rady nadzorczej organu rentowego, wytrwały wnioskodawca doprowadził po wniesieniu skargi rewizyjnej do Trybunału Ubezpieczeń Społecznych do wydania przez tenże Trybunał wyroku z dnia 25 lutego 1971 r. Nr IV TR 1467/70, którego teza wraz z obszernym uzasadnieniem została dopiero niedawno opublikowana.⁷

Mając na uwadze, że treścią wyroku TUS-u zainteresowana jest bezpośrednio dość liczna grupa byłych i obecnych działaczy samorządu adwokackiego oraz że poza tym każdemu adwokatowi-członkowi zespołu przysługuje bierne prawo wyborcze do organów korporacyjnych, warto m. zd. poddać analizie jurydycznej tezę wydanego wyroku i jego uzasadnienie.

⁵ Dz. U. z 1969 r. Nr 1, poz. 4.

⁶ Przepisy o adwokaturze — Komentarz, s. 229—231.

⁷ Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych 1973 r. zesz. 1, poz. 18.

TUS, po rozpoznaniu skargi rewizyjnej adwokata Andrzeja O. od wyroku OSUS w Poznaniu o podstawę wymiaru emerytury, zaliczył skarżącemu do podstawy wymiaru emerytury sumy wynagrodzenia miesięcznego otrzymywanego przez niego z tytułu pełnienia z wyboru funkcji prezesa WKD, formułując następującą tezę:

„Wynagrodzenie wypłacane adwokatowi-członkowi zespołu adwokackiego za pełnienie z wyboru funkcji prezesa wojewódzkiej komisji dyscyplinarnej w radzie adwokackiej wchodzi do podstawy wymiaru emerytury.”

W skardze rewizyjnej od wyroku OSUS skarżący adw. Andrzej O. — jak wynika z uzasadnienia wyroku TUS — zarzucił, że przepisy art. 25, 38, 41, 55 pkt 6, 58 ust. 1 i 4 ustawy o ustroju adwokatury są w stosunku do art. 5 ustawy o p.z.e. typowymi przepisami szczególnymi, które znamionują i całkowicie wypełniają istotę stosunku pracy. Za przyjęciem istnienia takiego stosunku przemawia również wypłacanie stałego wynagrodzenia według uchwalanych przez NRA zasad regulaminowych, związane z czasem i miejscem wykonywania powierzonych czynności, pozostawanie w zależności służbowej od Rady Adwokackiej, korzystanie z praw i dobrodziejstw pracowniczych (np. płatny urlop), przekazywanie organom finansowym podatku od wypłacanych kwot wynagrodzenia, wreszcie fakt, że wynagrodzenie to wypłacane było z funduszu osobowego Rady Adwokackiej.

TUS przyjął, że spór sprowadza się do kwestii, czy zachodzą przesłanki do doliczenia do podstawy wymiaru przyznanej skarżącemu emerytury wynagrodzenia miesięcznego otrzymywanego z tytułu pełnienia funkcji w wojewódzkim organie samorządu adwokackiego. Kwestię tę rozpatrywać należy na zasadzie art. 5 ust. 1 i art. 17 ustawy o p.z.e. z dnia 23 stycznia 1968 r. TUS wyraził w uzasadnieniu wyroku pogląd, że organy adwokatury są powoływane z wyboru przez członków adwokatury, zwierzchni nadzór nad adwokaturą sprawuje Minister Sprawiedliwości, a praca w organach adwokatury wykonywana jest przez stale urzędujących członków tych organów. TUS podzielił stanowisko skarżącego, że decydujące znaczenie w sprawie mają przepisy ustawy o ustroju adwokatury, które należy uważać za przepisy szczególne w rozumieniu art. 5 ust. 1 ustawy o p.z.e., a skarżącego za osobę, która w związku z wyborem pozostaje w stosunku pracy na podstawie szczególnych przepisów.

TUS uznał, że za przyjęciem stanowiska o pozostawianiu skarżącego w stosunku pracy przemawia szereg okoliczności, które podniósł skarżący w skardze rewizyjnej. Skarżący pobierał stałe wynagrodzenie, a nie ekwiwalent za powierzone mu czynności korporacyjne, był związany czasem i miejscem wykonywania swoich czynności w biurze Rady Adwokackiej, pozostawał w zależności służbowej od tej Rady, korzystał z praw przysługujących pracownikom, a od przyznawanego wynagrodzenia odprowadzany był podatek od wynagrodzeń. Te okoliczności — zdaniem TUS-u — pozbawiają wykonywanej przez skarżącego funkcji prezesa WKD charakteru pracy społecznej, o jakiej mowa w § 4 regulaminu NRA z dnia 14 listopada 1964 r. W ocenie TUS-u regulamin ten zawiera (o utracie jego mocy obowiązującej patrz niżej) sprzeczności, gdyż wykonywana przez stale urzędujących członków wojewódzkich i naczeln-

nych organów adwokatury praca nie może być uważana za pracę społeczną, mimo że regulamin ją tak nazywa. Wynagrodzenie z tytułu zajęć w organach adwokatury ma być wyrównaniem mniejszych zarobków osiąganych w zespole adwokackim i w takim razie podstawę wymiaru emerytury nie mogą stanowić tylko zarobki w zespole, ale także powinna ona obejmować to wynagrodzenie, które ma wyrównać obniżone zarobki. Okoliczność, że od wypłaconych skarżącemu sum — zaznaczył TUS — nie były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne, nie wpływa na pozbawienie tego wynagrodzenia charakteru wynagrodzenia pochodzącego ze stosunku pracy. TUS zauważył zarazem, że wewnętrzne regulaminy, jako normy porządkowe, nie mogą stać w sprzeczności z podstawowymi normami regulującymi zabezpieczenie społeczne obywateli.

Omawiany wyrok Trybunału Ubezpieczeń Społecznych nie został zaopatrzonej w głosę, natomiast w celu zasygnalizowania, że wyrok ten nie ma charakteru precedensu prawnego, zamieszczono w tym samym zeszycie zbioru orzeczeń OSPiKA notkę (sygnowaną inicjałami T.S.). Notka informuje, że na odmiennym stanowisku niż w omawianym wyroku stanął Trybunał w wyroku z dnia 27 czerwca 1972 r. NR I TR 2327/71 orzekając, że adwokat-członek zespołu adwokackiego nie może się domagać zaliczenia do podstawy wymiaru emerytury wynagrodzenia wypłacanego mu z tytułu pełnienia funkcji rzecznika dyscyplinarnego w wojewódzkiej komisji dyscyplinarnej. Koronnym — jeśli tak nazwać można — dowodem przemawiającym za taką tezą TUS-u (w innym składzie) była okoliczność, że uchwalony na podstawie delegacji z art. 58 ustawy o u.a. regulamin NRA z dnia 14 listopada 1964 r. stanowi w § 4, iż praca w organach adwokatury jest pracą społeczną, a wypłacane za nią wynagrodzenie stanowi wyrównanie z powodu ograniczenia możliwości wykonywania zawodu lub zwrotu kosztów. Autor notki wywodzi, podziеляjąc zasadność wyroku TUS-u, że stwierdzenie, iż praca wykonywana w organach samorządu zawodowego jest pracą społeczną, przemawia w sposób zasadniczy przeciwko traktowaniu jej jako pracy najemnej, natomiast sposób wynagradzania świadczy raczej o tym, że mamy do czynienia (w tym wypadku) z pewnym zryczałtowanym ekwiwalentem za stratę czasu i możliwości zarobkowych oraz za poniesione koszty, a nie z zarobkiem za świadczenie pracy. Zauważyć należy ponadto — wywodził dalej autor notki — że jednym z istotnych elementów umowy o pracę jest pozostawanie pracownika w zależności służbowej od pracodawcy i podporządkowanie jego dyrektywom. Trudno jednak, zdaniem komentatora orzeczenia TUS-u, dopatrzeć się takiej zależności między rzecznikiem dyscyplinarnym a radą adwokacką, skoro rzecznik wybierany jest z jej grona, jest on zatem, tak jak rada adwokacka, organem samorządu adwokackiego, obarczonym tylko innym zakresem sprawowanych funkcji.

Nieco dziwny jest — nazywając rzecz eufemistycznie — powołany przez autora notki pogląd TUS-u, że skarżący w tym sporze nie mógł przedstawić żadnego dokumentu świadczącego o zawarciu z nim przez radę adwokacką formalnej umowy, z której można by wnioskować, że ma się do czynienia z umową o pracę. Autor notki, podziеляjąc stanowisko TUS-u, doszedł w konsekwencji do przekonania, że funkcja rzecznika dyscyplinarnego w organach samorządu zawodowego (w tym wypadku samorządu adwokackiego) nie jest świadczeniem usług w ramach stosun-

ku pracy i że wobec tego wynagrodzenie za pełnienie tej funkcji nie może być wliczone do podstawy wymiaru emerytury lub renty.

Na tle omówionych wyżej obu orzeczeń TUS-u trzeba uznać, że we właściwym momencie Naczelna Rada Adwokacka, podejmując trud porządkowania i uproszczenia całokształtu norm regulaminowych, uchwałała w dniu 14 stycznia 1973 r. Regulamin działania naczelnych i wojewódzkich organów adwokatury, zatwierdzony przez Ministra Sprawiedliwości decyzją z dnia 25 stycznia 1973 r.⁸

W rozdziale VII tego regulaminu, regulującym zasady wynagradzania członków organów adwokatury, NRA jednoznacznie ustanowiła normę regulaminową, w myśl której „stale urzędujący członkowie organów adwokatury otrzymują częściowe wynagrodzenie za pracę związaną z wykonywaniem powierzonych im funkcji” (§ 107). Wysokość wynagrodzeń z tytułu pełnionych funkcji samorządowych i ich charakter prawny został ustalony w § 108—115 wspomnianego regulaminu.

NRA przyjęła w nowym regulaminie sformułowania, które są zbieżne z krytyczną oceną TUS-u w wyroku z dnia 25.II.1971 r. poprzedniej redakcji regulaminu z 1964 r., a które jednocześnie uchylają moc dowodową zastrzeżeń TUS-u przyjętych w wyroku z dnia 27.VI.1972 r.

Istniały dostateczne podstawy, aby ten ostatni wyrok TUS-u został w drodze rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości uchylony przez Sąd Najwyższy.

Oczekiwanie to rychło się spełniło. Na skutek rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości Nr S VII 534/573/72 Sąd Najwyższy (Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) wyrokiem z dnia 21 lutego 1973 r. sygn. III URN 44/72 zaskarżony wyrok Trybunału Ubezpieczeń Społecznych uchylił i oddalił skargę rewizyjną Zakładu Ubezpieczeń Społecznych od wyroku Okręgowego Sądu Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu z dnia 21 lipca 1971 r. Nr I R 1099/71.

O ile wiadomo (powyższy wyrok nie został opublikowany), Sąd Najwyższy stanął przede wszystkim na stanowisku, że istnieje wyraźna odmienność traktowania adwokatów-członków zespołów adwokackich w zakresie podstawy wymiaru emerytury w porównaniu z ogółem pracowników pozostających w stosunku pracy. Minister Sprawiedliwości podkreślił w rewizji nadzwyczajnej specyficzność sytuacji prawnej adwokatów w zakresie praw emerytalnych. Chociaż np. stanowisko kierownika zespołu adwokackiego jest funkcją z wyboru, to jednak uważa się dodatek za kierownictwo w zespole zgodnie z rozporządzeniem z dnia 4 marca 1964 r. za zarobek adwokata, wchodzący m.in. w skład podstawy wymiaru jego emerytury (renty). Sytuacja rzeczownika dyscyplinarnego wojewódzkiej izby adwokackiej oraz charakter prawny jego wynagrodzenia z tytułu pełnienia tej funkcji, pobieranego w stałej określonej kwocie pieniężnej, jest w przekonaniu Sądu Najwyższego analogiczna do sytuacji prawnej kierownika zespołu adwokackiego.

Omawiane wynagrodzenie stanowi wyrównanie — w związku z ograniczeniem w czasie zwykłych zajęć — możliwości zarobków w zespole adwokackim. Nie bez znaczenia jest także fakt, że wynagrodzenie to wy-

⁸ Tekst ogłoszony w „Palestrze” z 1973 r. zes. 2, s. 74—98.

płaca się z osobowego funduszu płac, a także opłaca się od niego składkę ubezpieczeniową i składkę na fundusz emerytalny.

Sąd Najwyższy zwrócił przy tym uwagę, że wprawdzie Minister Pracy, Płac i Spraw Socjalnych nie wydał dotychczas rozporządzenia przewidzianego w art. 17 ust. 6 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, jednakże zgodnie z przepisami o zakresie działania urzędu tego Ministra⁹ może on wydawać wyjaśnienia interpretacyjne obowiązujących przepisów, wiążące organy rentowe. Otóż takie odpowiednie wyjaśnienie w kwestii charakteru wynagrodzeń rzeczników dyscyplinarnych w izbach adwokackich, a więc stale urzędujących członków organów samorządowych adwokatury, zostało przez Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych wydane. W wyjaśnieniu tym z dnia 10 października 1972 r. (znak 529-68/72) zamieszczono wykładnię ustalającą, że wynagrodzenia te, jako wypłacane z osobowego funduszu płac, podlegają wliczeniu do podstawy wymiaru emerytury (renty) i należy od nich pobierać składki na ubezpieczenia społeczne, co też właściwe oddziały ZUS czynią. Powyższe więc wyjaśnienie interpretacyjne, wiążące organy rentowe w kwestii, która istotnie budziła pewne wątpliwości, nie może pozostawać bez znaczenia.

W konkluzji zatem można wyrazić przekonanie, że wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1973 r. rozstrzygnął jednoznacznie i ostatecznie sporną kwestię, czy do podstawy wymiaru emerytury adwokata-członka zespołu adwokackiego — oprócz wynagrodzenia uzyskiwanego za pracę w zespole — można wliczyć wynagrodzenie otrzymywane z funduszy rad adwokackich i NRA z tytułu pełnionych funkcji w organach samorządu adwokackiego.

W wyniku omawianego wyroku Sądu Najwyższego został usunięty zarazem wielce niepożądany stan rozbieżności ocen prawnych dotyczących charakteru wynagrodzeń z tytułu funkcji pełnionych w organach samorządu adwokackiego, jakie powstały na skutek odmiennych wyroków Trybunału Ubezpieczeń Społecznych z dnia 25 lutego 1971 r. i z dnia 27 czerwca 1972 r.

Należy oczywiście przyjąć, że pełnienie w samorządzie adwokackim określonych funkcji przez adwokata nie będącego członkiem zespołu adwokackiego, np. zatrudnionego w charakterze radcy prawnego, nadaje mu analogiczne uprawnienie do wliczenia otrzymywanego z funduszy organów samorządowych wynagrodzenia do podstawy wymiaru emerytury (renty).

⁹ Dz. U. z 1972 r. Nr 28, poz. 201.